

Krúdy Gyula
hagyatékából:

AZ UTOLSÓ PESTI OMNIBUSZ ÉS UTASAI

I.

Nem utaztam annyit, mint az öreg Vámbéry, vagy Klímusz Miklós, de vándorlásaim folyamán itt-ott megfordultam, például a régi, háború előtti Pesten is, — kezdte mesemondását az az úriember, aki mindnyájunkat szívesen meglátogat csendes órában, amikor régen elmúlt, félig-meddig elfelejtett dolgokon gondolkozunk.

— Az omnibusz valóban az Andrásy úton hajtott, amikor a kanyargós Király utcát elhagyta, ahol Szent Teréz templománál szállottak le róla azok az utasok, akik valamely rejtelmes okból a Krisztinából Pestre jöttek. Ezekkel a félős, Pest utcáit tartózkodva nézelő, többnyire budai származású pasasérokkal az angyali templomnál végzett a magastetejű kocsis, elszéledtek a nagyváros különböző irányába, miután jegyük amúgy is lejárt.

— Haggyuk őket mendegélni kiismerhetetlen céljaik felé, regényírónak való dolog azt kitalálni, hogy mit keres egy furcsakalapos, budai öreg aszszonyosság a Klauzál téren régi barátjánál vagy félig-meddig elmúlt ismerősnél.

— Az omnibusz, ha emlékeznek rá a házak emeletéig érő imperiáljával, a belsejében lévő bór-párnáival, aransárgára festett alkotmányával: kigördült az Andrásy útra és itt kezdte felszedni azokat a friss, élettragyogásos, eleven léptű utasokat, akik az akkori szólásforma szerint a modern fővárost jelentették; akiknek jelenléte nélkül alig volt elképzelhető Budapest, mert hiányzott volna színe, gondolata, fantáziája.

II.

Megállottak az omnibusz emberragysági kezei, a kocsis lenézett legmagasabb bakjáról, amely a fővárosban volt, a kalauz (kondoktor, mint még néhányan nevezték) az utas fogadására sietett, aki nem volt más, mint *Lechner bácsi*.

Ez az ezüstszakállú, bohókás tekintetű, igen finom fekete kabátban megjellegető úriember arról volt nevezetes, hogy temérdek szép házat épített Pesten, nagy része volt abban, hogy a lakosság megbámulja az építészeti csodáit, amelyekkel tervezeteiben pazarul bánt.

Muzeális megjelenésű férfi volt; akár a művész-kávéház kirakati ablakánál ült, kimosolygott az Andrásy út járóelőre, valamint helyeslőleg bólintgatott a körülötte helyetfoglaló ifjú művésznemzedék felé: mindig volt valami a magatartásában, mintha az imént lépett volna ki egy klaszszikus olajkép rámai közül.

Reneszánsz-korabeli érzelmekkel viseltetett az élet iránt annak nagy szeretetében, ugyanezért kedélyesen felült az omnibuszra, ha városligeti hangulatokat, ifjú nők bolondozásait, régi pesti tréfákat akart élvezni. Izeit bizonyára úgy becsülte az életnek, mint egy öreg király, aki vigyázat hátralévő éveit harmóniájára.

(Hír szerint, szobra ugyanott áll nemsokára, ahol hajdan az omnibuszt megállította.)

III.

Alig kezdett volna a parkettel, tehát világvárosi fényűzéssel kirakott Andrásy úton új iramodásba az omnibusz: sétatálcás kéz, széles kalap, meglehetősen megtermett, többnyire mindig kicsit bágyadságot mutató úriember állította meg, aki népszerűsége miatt sohasem tehetett egyetlen lépést egyedül, a maga kedve szerint a hatodik kerületben. *Vázsonyi Vilmos* ügyvéd úr volt ő, akit mindig barátok és hívek serege kísért, ha irodájából és szokott kávéházából kimozdult. (Eötvös Károly maradt a kávéházban, ő nem ült omnibuszra, sem egyéb járműre; még ma sem lehet tudni, hogyan utazott a Balaton körül.)

Vázsonyi Vilmos megjelenésében nem volt azokból a néptribunokéból, akiknek arcképmásait történelmi illusztrált könyvekből megszoktuk. A legegyszerűbb pesti polgárnak látszott ő exterritorjében, aki mindennap elvégzi a tennivalóját, amelyhez pályaválasztása révén jutott, akár boltosként üzletben, akár fiskálisként irodájában.

Déli harangszóra a leves az asztalon van, az adóhivatallal nincsenek nagyobb huza-vonák, mert akkoriban krajcárig tudták, hogy ki mennyi adót tud fizetni; legfeljebb politikai kérdésekről lehetett szó, amelyeket (V. V.) amúgy is eleget hangoztatott hírlapi cikkeiben. Ezeket a hírlapi cikkeket nagy gondnal írogatta, — ki tudná mikor, nagy elfoglaltsága, deákferences flegmája, örökké talponállása mellett, mert éjjél előtt sohase feküdt le, mint legtöbbször a régi Pesten.

Megállította az omnibuszt és jellegzetes nyugalmával felkapaszkodott lépcsőin, mert levegőt akart szívni az Andrásy út külső részeiben.

IV.

— Akár hiszik, akár nem: én *Wekerle Sándort* is láttam omnibuszon, — kiáltott most az elbeszélő pesti régi úriember.

— Mégpedig nem is az egyházpolitikai harcok idején, amikor a nevezetes újítónak szüksége volt minden népszerűségére, összes nyájasságaira, amelyekkel elhalmozta az érintkezési körét Ferenc Józseftől és Schlauch Lőrincé bíbornoktól kezdve mindenkire, aki a javaslatot ellenezte, hanem később, amikor örökké derült fehérmellénye, gondtalan símaságúra borotvált arca, bizalmat is sugárzó pofaszakállja, megbízható terjedelmes testalkata, mindig készen álló mosolya, a kérőknek: éppen olyan szükséges volt népszerűsége fentartásához, mint az a körülmény, hogy »Kossuth-politikája« miatt Ferenc József egyetlen nap alatt kiköltöztette a budai Sándor-palotából és *Wekerléné* csak meglehetősen utánjárással kapott szállást az Erzsébet körúton.

Wekerle kissé befelé hajló lábain (mint a testes embereké) egyik kezét hátrafejtve, másikban sétatálcájára támaszkodva mendegélt Pesten és ha útja az Andrásy útra tévedt: felkapaszkodott az omnibuszra, hogy a jármű meghajolt terhe alatt. Hatalmas termetét mindig kissé meggörnyesztve vitte a kocsis belsejébe, de nagyobb élvezettel senki se tudott kitekinteni az ablakon, mikor már nem volt miniszterelnök.

V.

Népszerűsége tetején, amikor még az úgynevezett nagyérdemű közönséggel kellett együttérezni annak, aki a városban vinni akarta valamire: gróf *Szapáry Pali* zsakettje is feltűnt az Andrásy úti omnibuszon. Együtt azokkal a fiatalurakéval és soha meg nem akadó gavallérokéval, akik szinte becsületbeli kötelességüknek tartották, hogy a népiesebb, kedélyesebb mulatságokat személyes jelenlétükkel emeljék a Városligetben s annak mutatványos helyein, habár egymás között tán jobban szórakoztak volna.

De *Szapáry Pali* idejében hozzátartozott az aranyifjúság életmódjához úgy a rinlispil, azaz a körhinta, a céllövölde, a panoráma, amelyeket leginkább omnibuszsal lehetett megközelíteni. Ugyancsak az omnibusz ért legbiztonságosabban a Wampetiesig.

Mennyi ismeretséget lehetett kötni egy szép nyári este az omnibusz belsejében, de imperiálján is, ahova egy leányka kedvéért, a lépcsőkön kivilanó bokái után annyi régi úr a tetőre mászott! Hová lett az a bizonyos boka-kultusz, amely az omnibusz idejében még javában virágzott, hogy egy-egy formásabb boka után egész városrész, utcák és terek bejárására, üzletek előtt való ácsorgásra, de az omnibusz után való rohanásra is hajlandó volt az aranyifjú!

Az ismeretségek valóban a sors akaratából, véletlenül keletkeztek. Nem igen mehetett végig egy kedvesebb, mutatósabb boka az Andrásy úton, akár omnibuszsal, akár gyalog, hogy lovagi szolgálatra szívesen vállalkozó úr ne mutatkozott volna láthatáron. Pest valóban párizsi életet élt, kalandosan, nevetgélve, tréfákon törve fejét, míg a fuvartelep lovai vitték az utcákön a társaskocsikat. Grófok és bárók és más cigánylegények váltották meg jegyeiket a kocsira, amely mindinkább megtelve igyekezett a liget felé.

Az omnibuszon való utazás nem lapos erszényt jelentett, hanem kedélyességet.

VI.

Óbuda felett szólott a lélekharang (amely szokás mindmáig fennáll ez ősrégi városkában), mikor a pesti népszerű emberek kezdtek kivonulni a városból.

Mintha egyszerre értéküket veszítették volna azok a boldogságos esztendő, amelyeket a napról napra fejlődő Budapest vizsgálatával, szakszerű megfigyelésével, szinte történelmi obszerválásával töltötték a nyitottabb szemű lakosok, akiknek jelenléte nélkül nem keletkezhetett egy új bódé sem a városban.

Ök ott voltak, amikor a kirchfeldi pap (*Feld Zsigmond*) fából épült színházából közsínházat emelt, hogy esodájára járt a régi »Csikágónak« nevezett városrész és ugyancsak új vállalkozásokba kezdett, mintha az öreg színigazgató kedve átplántálódott volna másokba is.

Jött az omnibusz és megrakodva hozott közönséget a ligetbe, amelyből persze a Feld-színháznak is jutott. *Feld Zsigmond* (csak kortársai nevezték *Zsigán*nak ezt a komoly embert), aki olyan lelkesedéssel beszélt színháza megmagyarosodásáról, a ligeti Múza hivatottságáról, a drámai előadásokról, amelyekben hében-korban maga is fellépett (például »A molnár és gyermekében«), hogy hinni kellett neki. Nem is voltak olyan rosszak az előadások a régi Feld-színházban, tanu rá az omnibuszok publikuma, amely sokszor találkozott e helyen, miután amúgy is a Ligetbe rándult.

VII.

Nem igen láttuk ellenben omnibuszon az Andrásy út alakjai közül például *Lánczy Leót*, aki déli sétatálcájával úgy hozzátartozott az úttest figurái közé, hogy szinte az óraütést jelentette (a hivatalos bankzárlatot), amikor szürke szakállával, szürke kalapjában feltűnt a »gyalogosoknak« jelölt sétatálcán a daliás úriember, aki a korabeli igazgatók, az álmatag Rothschildok, fáradt Kornfeldok, a pohos Springer bárók, az íróasztaluk mellett görnyedező Weisz Manfrédok, a Monarchia nevezetes »igazgatói« mellett valóságos lovagnak látszott. Könnyedén ment, mint egy »gavarr« (ahogyan a pesti tájszólás a gavallér nevét megrövidítette), mögötte járó elektromos-automobiljára csak esős időben ült, ellenben kerek, szürke szemével mindig úgy nézett ebben a bankhitelt kérő városban, mintha személyesen akarna informálódni az emberekről, a bérházakról, az üzletek forgalmáról. Minden szempillantásán látszott, hogy jól megnezegeti régi és jövődöbéli adósait. Kíséretében sohase látta senkit. Már maga az egy gyalogjáró *Lánczy Leó* elég lett volna az Andrásy útnak, hogy úgy megbecsüljék őket, mint akár az omnibusz gyomorringatásos pasasérjait, vagy a fiáker-életet utazóit. L. L. valóban sétatálcán ezen a sétatárcára rendelt útvonalon.

Nem ült omnibuszra a régi Andrásy úti figurák közül lovag *Freystädler Jenő*, aki valóban »kocsikázott« a régi Pesten. A közhiedelem szerint nem csinált egyebet, mindig csak aranyozott, fekete hintójában ült a két ülésen, a bakon az udvari inasokra emlékeztető lakója és kocsisa, ugyancsak a fényes fogathoz illő livrében, a sötét színű lovak pedig a legszabályosabban kimért, a bécsi Kocsi Klub által rendszabályozott tempóban vitték a hintót és terhét. Nem is igen tudták, hogy jelentősebb passziói volnának a feltűnő kocsikázáson kívül (jó gazda volt birtokán), az évek folyamán megszokták az Andrásy úton fekete kalapját, ruháját, tartózkodó, különcödő magaviseletét; ritkán állt szóba valakivel és többnyire egyedül volt.

Ugyancsak kihagyta a közlekedési járművek közül *Ujházi Ede*, a színész, lelkesítő figura az uccai plakáton, a színlapon, valamint az életben.

Konfertáblisa, amelyben délben végighajtott az Andrásy úton, mindig bizonyos ünnepélyességgel, mint a Nemzeti Színház örökös tagjához illik, kocogott. *Ujházi* egyfogatója volt az utolsó, amely vendége utasításához híven betartotta konfertáblisok tempóját. Nem ment gyorsabban az omnibusznál, — minek? — megvárta, amíg pasasérjének mindenki köszönt az uccán, *Ujházi* a szivarja megöl visszafelét valamely jellegzetes mondást, amellyel utolsó éveiben gyötörték hirdetésekben és élelapokban. (»Marha«, — mond — »mért nem iszol Gottschlig rumot?« — holott akkor is másabb dolguk is volt az embereknek a rumivásnál.)

Ujházi konfertáblisa kedélyesen hajtott az omnibusz mellett, megértették egymást, levesét mentek megenni a vendéglőbe, ahol a világ négy

tája felől érkezőknek leginkább az étvágyuk volt fontos.

*

A konfertáblinak szívbeli kedvelője volt, — mondhatni vivője, költője, talán az utolsó rajongója Budapesten: *Heltai Jenő*, akit az egyfogatúban való pöfékelés (szivarozás) komoly, komótos, a légsúlymérő állapotához, valamint a régi budapesti hangulathoz való igazodás nélkül nem gondolhattunk el Budapest uccáin. Míg Ujházi olyan hivatalos ceremóniával ült az egyfogatúban, mint később levesét fogyasztotta az általa kitüntetett helyiségekben, Heltai Jenő mindig valami bohém, a mindennapi ügyekben résztvevő és együtt érző tekintettel nézegette az öreg kocsis kocsijából (amiről verset is írt) ezt a szép világot. Még korántsem volt »Elnök úr«, amikor a filozófus barátságos nyugalomával helyetfoglalt a konflisban, hogy írók, színészek kávéházaiba vitesse magát. (Az omnibuszra talán csak azért nem szállott fel, mert az csak állomáshelyen állott meg, nem pedig ott, ahol ő akarta.) Megjelenése hozzátartozott a város békebeli hangulatához.

Hajdan, az automobil előtti világban *Molnár Ferenc* is konflis-úton volt, de sorsa elrepítette ettől a speciális járműtől.

*

De se az omnibuszt, se a konflist nem vette igénybe az Andrassy út ünnepélyes gyalogosai közül Tiller Mór, aki foglalkozására nézve valamely kis külföldi országocskának konzula és katonaszabó volt.

Az Andrassy út déli figuráihoz tartozott mellígerő, vörös szakállával és ceremóniás megjelenésével. A Foncière-palotánál fordult be az Andrassy útra és itt a következőt művelte: — megemelte kalapját az egész Andrassy út előtt, amint a sarkon túl volt és feltárult előtte az a ma már mitológiába való látókép, amely az Andrassy út felett bolyongott, ragyogott vagy álmodott, mint a főváros délibábja. A paloták rendje, az út tisztasága, a fák különös üdesége — a nagyvárosi ucca, amely mindig készen volt arra, hogy akár inkognitóban utazó fejedelmeket, akár világszerte ünnepelt delnöket fogadjon. Tiller Mór foglalkozásához híven a ritka egyenruhában érkező előkelőségekre gondolt, akiknek fogatai annyiszor járták ez útvonalat.

Köszönt tehát mély kalapemeléssel az egész útnak, tereknek, embereknek, kocsiknak, akik mind hozzájárultak ahoz, hogy ne felejtjük el soha az élet ünnepélyességeit, a ritka napokat, amikor mindnyájunknak szüksége lehet díszruhára. Azért ment végig a szabó gyalogszerrel az úton és a maga képzelete szerint felöltöztette az uccát.

VIII.

Ugy az omnibusz, kedves, kedveskedő utasival, valamint a gyalogjárók, konflis barátok, fiáker-habitüék megkevesbedtek az Andrassy úton.

Legfeljebb Boz — Dickens híres vigécének módjára, álomban lehetne megint erre a társaskocsin utazni.